

Kosova, Güney Osetya, Abhazy ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneklerinde Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Değerlendirilmesi

Prof. Dr. A. Füsun Arsava

*Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi*

SDR uluslararası hukukta dinamiklerle yüklü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten SDR birinci dünya savaşına neden olan milliyetçilik prensibinin dayanağı olmuş, savaş ertesinde de Avrupa siyasi coğrafyasını değiştirmiştir. SDR'nin uluslararası belgelere ilk kez BM Şart'ı ile girdiği görülmektedir. BM Şartı'nın değişik maddelerinde yer alan (1,55,73,76) SDR, BM bünyesinde yapılan ikiz anlaşmalar olarak isimlendirdiğimiz Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 1.maddelerinde, BM Genel Kurulunun 1960 tarihli sömürge yönetimindeki toplumlara bağımsızlık verilmesi hakkındaki deklarasyonda, 1970 tarihli devletler arasında dostça ilişkiler ve işbirliği deklarasyonunda, Uluslararası Adalet Divanının 1971 ve 1975 tarihli istişari mütalâalarında, uluslararası ilişkileri yönlendiren prensip olarak AGİT belgelerinde ve nice başka örneğin iki Almanya'nın birleşmesine esas olan 2+4 anlaşmasında karşımıza çıkmaktadır.

SDR prensibinin uygulanmasında en önemli sorun kimlerin halk olarak kabul edileceği, SDR istinat ederek kendi kaderini tayin etme hakkını iddia edebileceği konusudur. 1960 tarihli sömürge toplumlarına bağımsızlık verilmesi hakkındaki BM Genel Kurul kararı, yabancı bir yönetime tâbi olan toplumların SDR'e istinat edebilmesini kabul etmiştir. Gerçekten de 1960 sonrası sömürgeler tasfiye olmaya başlamıştır. Sömürge toplumları söz konusu bu deklarasyona istinat ederek uluslararası camiaya bağımsız birer devlet olarak katılmışlardır. Yabancı yönetime tâbi toplumların yanı sıra günümüzde SDR ağırlıklı olarak ülke sınırları içinde yaşayan farklı etnik gruplar tarafından iddia edilmektedir. BM anlaşmasının en yü-

ce ilkesi olan devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile BM anlaşmasında yer alan bir ilke olarak SDR'in bağdaştırılması yöntemi 1970 tarihli devletler arasında dostça ilişkiler ve işbirliği başlığını taşıyan BM genel kurulu kararında öngörülmüştür. Bu karara göre SDR'nin toprak bütünlüğü korunarak "iç SDR" olarak etnik gruplara genel iradeye katılma ve yine her etnik grubun kendi dini, etnik, kültürel özelliklerinin korunmasına yönelik yetkiler verilerek (olanağı verilerek) kullanılması mümkündür. Bu olanakların sağlanmaması özellikle ayrımcılık, insan hakları ihlalleri, söz konusu etnik grubun varlığının tehlikeye girmesi, adil olmayan yönetim durumlarında nihai çare olarak (ultima ratio) "iç SDR"nin "dış SDR"ye dönüşmesi söz konusu olmaktadır. Bu durumlarda farklı etnik grupların bir arada yaşama (koexistenz) şansının kalmadığı, devletin işlevini kaybettiği varsayılarak bağımsızlık, başka bir devletle birleşme veya başka bir devlete katılarak SDR'i kullanabilmesi söz konusu olabilmektedir.

Tek taraflı bağımsızlık ilânı mevcut devletin rızası dışında gerçekleşen bir durum olması nedeniyle uluslararası hukukta tartışmalı ve devletlerin tanınması konusunu gündeme getiren bir konudur. BM Güvenlik Konseyi toprak bütünlüğü ilkesi ışığında tek taraflı bağımsızlık ilânlarını uluslararası hukuka uygun görmemektedir. BM Güvenlik Konseyi buna uygun olarak SDR'in etnik gruplar tarafından ayrı ayrı, bağımsız olarak kullanılma iddiasının gündeme geleceği örneklerde toprak bütünlüğü ilkesini vurgulamaktadır.

Kıbrıs bu çerçevede gündeme gelen örneklerden birini oluşturmaktadır. Kıbrıs 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti olarak uluslararası camiada bir devlet olarak yerini almıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti SDR'in birlikte kullanılmasının somut örneklerinden birini oluşturmuştur. İki halkın ayrı ayrı SDR kullanarak adanın bölünmesi yerine, aynı devletin çatısı altında iki halkın genel iradeye katılması ve yine kendi etnik, dini, kültürel konuları bakımından muhtar yetkiler kullanması kabul edilmiştir. SDR'nin birlikte kullanılmasını öngören bu model bir "ortaklık" devleti olarak isimlendirilmiştir.

Adadaki nüfusun ağırlığını oluşturan Rumların, sayısal anlamda azınlık oluşturan Türklerin genel iradede söz sahibi olmasını kabul lenmemesi sonucu bu ortaklık devleti üç yıl içinde işlevini kaybetmiştir. Bundan sonraki insan hakları ihlalleriyle dolu, koexistenz'in

artık devam etmesinin mümkün olmadığı gelişmeler 1960 devletin işlevini kaybetmesi sonucunu doğurmuş ve Kıbrıs Cumhuriyetinden dışlanan Kıbrıs Türklerinin 1983'te kendi bağımsız devletlerini ilân etmesine yol açmıştır. Bu tablo iç SDR'nin dış SDR'e dönüşmesinin hangi koşullarla ortaya çıktığını gösteren somut bir örnektir. KKTC'nin ilânının hemen ertesinde BM Güvenlik Konseyi 1983'te 541 ve 1984'te 550 sayılı kararını alarak, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin toprak bütünlüğünün altını çizerek, uluslararası camiaya KKTC tarafından ilân edilen bağımsızlığın tanınmaması çağırısını yapmıştır.

KKTC'ni şimdiye dek sadece Türkiye Cumhuriyeti tanımıştır. Uluslararası Hukukta tanınmaya devleti oluşturan bir unsur karakteri verilmemektedir. Tanınma Uluslararası Hukukta saptayıcı bir işleve sahip olarak kabul edilmektedir. Uluslararası hukuk uluslararası camiada yer alan mevcut devletlere devlet olduğunu iddia eden bir entitenin ortaya çıktığı durumlarda değerlendirme yapmalarını mümkün kılan takdir haklarını kullanma olanağı vermektedir. Uluslararası camiada yer alan mevcut devletler ünlü hukukçu Georg Jellinek'in ortaya attığı ve bugün halâ geçerliliğini koruyan üç element teorisi ışığında (*üç element teorisi 1933 tarihli Montevideo deklarasyonunda, Milletler Cemiyeti döneminde Mandalar Komisyonu tarafından ve son olarak 1991 tarihli Badinter Komisyonu tarafından teyit edilmiştir*) devleti oluşturan üç unsurun, yani insan topluluğu, ülke ve egemenlik kriterlerinin yerine gelip gelmediğine, etkin bir otoritenin mevcut olup olmadığına ve etkin otoritenin kamu düzenini kurmak ve devam ettirme ehliyetinin olup olmadığına bakarak bir değerlendirme yaparak, takdiren ortaya çıkan entiteyi tanıma veya tanınamama hakkını kullanma imkânına sahiptir. Tüm kriterleri tamamladığı halde tanınmayan devletler olduğu halde, kriterleri tamamlamadığı halde tanınan devletler de bulunmaktadır. Kriterlerin tamamlanmamasına rağmen erken tanıma durumlarında iç işlere müdahale sorununun gündeme geldiğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu durum hukuki sonuçları olan tek taraflı siyasi bir irade beyanı olarak tanımlanan tanıma işleminin Uluslararası Hukukta siyasi bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Buradan Kosova örneğine geçtiğimizde Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını tek taraflı olarak ilân ettiğini görüyoruz. Kosova 17 Şubat 2008'e kadar Uluslararası Hukuk ve Sırbistan anayasası ışığında Sırbistan'ın toprak bütünlüğü içinde yer alan muhtar bir bölgeydi. Kosova'ya 1974'te verilen muhtariyetin 1989'da geri alınması Arnavutlar ve Sırp'lar arasında sürtüşmeyi başlatmış ve bu sürtüşme yoğunlaşarak insan hakları ihlalleri ve etnik temizliğe kadar varmıştır. 1999'da Kosova'ya NATO müdahalesi cereyan etmiş ve bunun ertesinde de 1999'da BM Güvenlik Konseyi toplanarak 1244 sayılı kararı almıştır. 1244 sayılı karar

Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün altını çizerek (aynı Kıbrıs'la ilgili 541 ve 550 sayılı kararlarda olduğu gibi), Kosova'da Kosova özerk yönetiminin yetkilerinin ihyasını da temin edecek geçici bir BM yönetimi oluşturulmasını ve yine NATO yönetiminde uluslararası askeri bir gücün Kosova'nın iç ve dış savunmasından sorumlu olmasını karara bağlamıştır. 1999'dan 17 Şubat 2008'e kadar geçen sürede Rusya, ABD ve AB'den oluşan Kosova Troika'sının çalışmaları Kosova sorununun çözümüne katkı yapamamıştır. BM Genel Sekreteri 2005'te Kosova'nın nihai statüsünde BM'in inisiyatif kullanmasını teminen Ahtisari'yi özel temsilci olarak görevlendirilmiştir. Ahtisari hazırladığı Kosova plânını 2007'de sunmuştur. Uluslararası barış ve güvenliğin Kosova'nın koşullu ve gözetime tâbi şekilde bağımsızlığını gerektirdiğini öngören Ahtisari plânı Rusya Federasyonu tarafından BM Güvenlik Konseyinde Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün altını çizen 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ışığında reddedilmiştir.

Bundan sonraki gelişmeler oldukça hızlı olmuş ve Kosova tek taraflı olarak 1244 sayılı kararı ve Ahtisari planını kabul ettiğini dile getirdiği bu deklarasyonla tek taraflı olarak 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Bağımsızlık ilânı derhal ABD, arkasından Türkiye ve günümüzde 40'ı aşkın devlet tarafından tanınmıştır. Kosova konusunda ortaya çıkan en önemli sorun 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararında altı çizilen Sırbistan'ın toprak bütünlüğü ilkesine rağmen Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak, SDR'in bağımsızlık modeli şeklinde kullanılmasıdır. BM anlaşması uluslararası barış ve güvenliğin korunması sorumluluğunu Güvenlik Konseyi'ne vererek, Güvenlik Konseyi'nin BM anlaşmasının VII. bölümü muvacehesinde bağlayıcı kararlar almasını kabul etmiştir. Güvenlik Konseyi'nin VII. bölümüne göre aldığı kararlar beş büyüklerin veto yetkisine sahip olduğu konulara ilişkindir. Rusya Federasyonu Ahtisari planını kabul etmeyerek 1244 sayılı kararın devamını teminat altına almıştır. 1244 sayılı karar, karar metninin de özellikle vurguladığı üzere Güvenlik Konseyi başka türlü karar alıncaya kadar geçerliliğini sürdürecektir. Bu çerçevede 1244 sayılı güvenlik Konseyi kararına rağmen Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilânına destek olmak üzere Uluslararası Hukuk doktrininde çözüm arayışlarına girişildiği görülmektedir. Üzerinde durulan hususlardan bir tanesi Güvenlik Konseyi'nin uluslararası camiada yer alan devletlerin tanıma tasarruflarını engelleme yetkisinin bulunmamasıdır. Uluslararası Hukuk tanıma yetkisini uluslararası camiada yer alan devletlerin takdirine bırakmıştır. Devletler "etkinlik" kriteri ışığında etkin olan tanınır prensibine istinaden tanıma tasarruflarını siyasi bir araç olarak kullanmaktadır. Kosova gerçekten etkin bir otorite midir? Bu etkinliğin ne 1999 Güvenlik Konseyi kararı sonrası, ne de 17 Şubat 2008 sonrası Uluslararası Hukukun kriterleri ışığında söz konusu olmadığı açıktır. Etkinlik kriterinin yerine ge-

tirilmemesine rağmen Kosova'nın tanınması, Sezession (ayrılma) durumlarında tanıma tasarrufunun inşai bir sonuç doğurarak tanıyan entiteyi uluslararası sisteme entegre etmek yoluyla toprak bütünlüğü iddialarına son verme amacı güttüğü açıktır. Güvenlik Konseyi kararlarının Kosova örneğinde görüldüğü gibi tanımayı engelleyici bir işlevi olmadığı kabul edilmektedir. Güvenlik Konseyi'nin ayrıca bir yargı organı gibi değerlendirme yaparak kimi devletleri meşru, kimi devletleri de gayri-meşru ilân etmesi de Uluslararası Hukuka uygun değildir. Uluslararası Hukukun gözünde devletlerin oluşumu tarihi, siyasi, sosyolojik bir olgu olarak açıklanmaktadır. Uluslararası hukuk ortaya çıkan etkin otoritenin ne şekilde ortaya çıktığıyla ilgilenmemektedir. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası camiaya yeni katılan kimi devletleri gayri-meşru ilân etmesi yetki aşımıdır. Bütün bu tezlerin ötesinde üzerinde durulan en önemli husus ise, Güvenlik Konseyi kararlarının da diğer tüm Uluslararası Hukuk normları gibi dinamik yorum tekniğine göre yorumlanması gerekliliğidir. Uluslararası Hukuk, uluslararası ilişkileri düzenleyen bir hukuk olarak, uluslararası ilişkilerdeki dinamizmi takip etmek zorundadır. 1244 sayılı kararın alındığı 1999 ile bağımsızlığın ilân edildiği 2008 arasında çok şey değişmiştir. Yapılan çözüm girişimleri sonuç vermemiştir. 1244 sayılı kararın Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü vurgulayan düzenlemesinde ısrar etmek beş büyüklerin Güvenlik Konseyi'nde kararları bloke etmesine göz yumulması, dolayısıyla Kosova sorununun çözümünün engellenmesine yol açmak anlamını taşır. Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcılığı kabul edilmekle beraber, tikanıkların dinamik yorumla aşılması gerekmektedir. Bütün bu üretilen tezlerin KKTC'nin tanınması girişimleri çerçevesinde kullanılması mümkünken gündeme gelmemesi nedenlerini özellikle uluslararası camianın Kosova'nın bağımsızlığına verdiği destekte ve Kosova'luların bağımsızlık konusundaki kararlıklarında aramak gerekmektedir.

Buradan Güney Osetya ve Abhazya'nın tek taraflı bağımsızlık ilanları konusuna geçerse dikkate alınması gereken en önemli husus olarak, bu bölgelerin de Kosova gibi muhtar bölgeler olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın muhtar bölgeler olarak 1991'de bağımsızlıklarını ilân etmesi üzerine 1993'te Gürcistan ordusu bu bölgelere girmiş ve iç savaş başlamıştır. Rusya Federasyonu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) misyonu ile 1993'ten itibaren bu bölgelerde asker bulundurmaktadır. BDT misyonu yanı sıra, Güney Osetya'da ve Abhazya'da AGİT misyonu ile Rus, Gürcü ve Oset askerlerinden oluşan bir askeri güç ve BM gözlemcisi de görev yapmaktadır..

8 Ağustos 2008'de Gürcistan ordusunun Güney Osetya ve Abhazya'ya girmesi üzerine 12 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu bölgeye müdahale etmiş, bunun sonucu olarak Gürcü ordusu ile Rusya Federasyonu ordusu çatışma içine girmiştir. Rusya Fede-

rasyonu devlet başkanı Medvedev 1999'da NATO hangi misyonla Kosova'ya girmişse, kendilerinin de aynı misyonla, yani insani müdahale amacı ile Güney Osetya ve Abhazya'ya girdiklerini ifade ederek, nasıl ki Kosova'luların Miloseviç'in yaptıklarından sonra Sırplarla bir arada yaşaması mümkün olmamışsa, Osetlerin ve Abhazya'luların da Şakasvilli'nin yaptıklarından sonra Gürcülerle bir arada yaşamasının mümkün olmadığını altını çizmiştir. Savaş esnasında 1500 Oset ölmüş, 38.000 kişi göçmen durumuna gelmiştir. Sarkozy'nin girişimleriyle yapılan ateşkes anlaşmasını takip eden günlerde, 25 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu Güney Osetya ve Abhazya'nın tek taraflı bağımsızlık ilânını tanımıştır. ABD'nin ve AB'nin Rusya Federasyonunu tanıma işlemini geri almasına yönelik girişimleri fayda etmemiştir. Bu arada Gürcistan BDT'den ayrıldığını ilân etmiş, NATO Gürcistan'ın üyeliği çalışmalarına hız vermiştir.

İki süper güç olarak ABD ve Rusya Federasyonu arasında ortaya çıkan soğuk savaş rüzgârlarına neden olan etki alanlarını koruma mücadelelerinde toprak bütünlüğü ve SDR ilkelerinin bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Kosova'da SDR'a sahip çıkan ABD'nin Güney Osetya ve Abhazya'da SDR'ı reddederek Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek vermesi, Rusya Federasyonu'nun buna karşılık Kosova sorunda Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne sahip çıkmasına karşılık, Güney Osetya ve Abhazya savaşında SDR'a destek vermesi süper güçlerin kendi çıkarlarına göre bu ilkeleri kullandığının açık kanıtlarıdır.

Uluslararası camianın bu tutarsız davranışı KKTC örneğinde daha da açıktır. 1244 sayılı kararın Kosova'nın bağımsızlığını engellediğini kabul eden uluslararası camia, 1983 tarihli 541 ve 1984 tarihli 550 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarının (25 yıl önceki kararları) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün altını çizmesi nedeniyle KKTC'nin tanınmasını engellediğini söyleyebilmektedir. Eğer Güvenlik Konseyi kararları dinamik yorum tekniğine göre yorumlanıyorsa ve beş büyüklerin Güvenlik Konseyi'ndeki engellemeleri yorum yoluyla aşılacak durumdaysa, aynı engel KKTC için neden aşılmamakta ve halâ 8 Temmuz 2006 Gambari süresi olarak isimlendirilen prosedür çerçevesinde Kıbrıs'ta birleşik devlet modeli üzerinden "tek egemenlik, tek uluslararası sujelik ve tek vatandaşlık" sloganıyla birbirinden etnik, dil, din ve kültür bakımından farklı iki ayrı halkın sanki tek bir halkmış (Kıbrıslılık) gibi mütalâa edilerek, bir yapay çözüm bulunması istenmektedir.

Bu çerçevedeki en önemli sorumluluk kendi kaderini başkalarının tayin etmesine izin vermemesi gereken Kıbrıs Türküne düşmektedir. Kıbrıs Türkünün kendi bağımsız, etkin olmasına rağmen tanımayan devletlerine sahip çıkarak bağımsız devletlerini koruma kararlılıklarını göstermesi gerekmektedir.